

ЈЕЗИК НИШКИХ МЕДИЈА

ОГРАНАК САНУ
У НИШУ

Институт за
српски
језик
САНУ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
Branch in Niš

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

THE LANGUAGE OF THE NIŠ-BASED MEDIA

Accepted at the IX meeting of the Department of Language and Literature
held on 26 December 2023 based on the reviews from
Academician Jasmina Grković-Mejdžor and Academician Aleksandar Loma

Editor in Chief
Ljubinko RADENKOVIĆ
SASA Corresponding Member

Editors
Professor Marina JANJIĆ, PhD
Professor Marina NIKOLIĆ, PhD

BELGRADE 2024

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Огранак у Нишу

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈЕЗИК НИШКИХ МЕДИЈА

Примљено на IX скупку Одељења језика и књижевности
одржаном 26. децембра 2023. године, на основу рецензија
академика Јасмине Грковић-Мејџор и
академика Александра Ломе

Г л а в н и у р е д н и к
Љубинко РАДЕНКОВИЋ
дописни члан САНУ

У р е д н и ц и
проф. др Марина ЈАЊИЋ
проф. др Марина НИКОЛИЋ

Б Е О Г Р А Д 2 0 2 4

Издају
Српска академија наука и уметности
Огранак у Нишу
Универзитетски трг 2, Ниш
и
Институт за српски језик САНУ
Кнеза Михаила 36/1, Београд

Технички уредник
Никола Стевановић

Прелом
Давор Палчић

Лектура
Ауторска

Коректура
др Драгана Цвијовић

Тираж
300 примерака

Штампа
Biograf comp, Београд

ISBN 978-86-82496-02-1 (ИСЈ)
ISBN 978-86-6184-027-2 (САНУ)

© Српска академија наука и уметности, 2024

© Институт за српски језик САНУ, 2024

РЕЦЕНЗЕНТИ ПРИЛОГА:

проф. др Марина Јањић, проф. др Марина Николић, доц. др Сања Микетић Суботић,
проф. др Миливој Алановић, др Светлана Слијепчевић Бјеливук, проф. др Данијела
Поповић Николић, др Јована Јовановић, проф. др Страхиња Степанов, др Слободан
Новокмет, др Весна Ђорђевић, проф. др Бојана Милосављевић, проф. др Александра Лончар
Раичевић, др Марина Спасојевић, проф. др Драгомир Козомора

С Е К Р Е Т А Р

доц. др Александар НОВАКОВИЋ

САДРЖАЈ

<i>Уводна реч</i>	7
Љубинко Р. Раденковић (Београд) <i>О језику нишких медија</i>	17
Марина М. Николић (Београд) <i>Стандард и неостандард у говору нишких медија</i>	21
Марина С. Јањић (Ниш) <i>Језичка етикеција у нишким електронским медијама</i>	37
Бојана С. Милосављевић (Београд) <i>Етика и комуникација – говорни постојећи дискредитовања у коментарима чијалаца нишких онлајн медија</i>	57
Александра Р. Лончар Раичевић (Ниш) <i>Приближавање стандардном акценатском систему у говору сикера и новинара у електронским медијама у Нишу</i>	73
Миљана Б. Чопа (Београд) <i>Место нагласка у језику нишких медија</i>	85
Јована Б. Јовановић (Београд) <i>Експресивна лексика у извештавању Јужних вести</i>	99
Драгана Ј. Цвијовић (Београд) <i>Језичко-стилска средства за исказивање субјективности у новинским чланцима (на примеру нишких Народних новина)</i>	117
Мирјана К. Илић (Ниш) <i>Језичко-стилске одлике дијалектизама у емисији Радија Белама</i>	127
Татјана Г. Трајковић (Ниш) <i>Дијалекат и стандард у нишким медијама: пример карактеристика и функција</i>	137

Ана М. Крстић (Београд) <i>Инфинитив и конструија да + презент у појединим нишким медијима</i>	151
Мирјана С. Гочанин (Београд) <i>Осврћ на глаголе добити, живети, зајрвати, изместити, мешати, испоштовати, испунити, најављивати, одложити, ићи, решити, израјати и њихове дојуне на примерима из Јужних и Нишких вести</i>	161
Нина Љ. Судимац Јовић (Ниш) <i>Орфографска и грамаичка норма у нишким електронским медијима</i>	177
Кристина М. Манојловић (Ниш) <i>Нове речи у језику нишких медија</i>	187
Александар М. Новаковић (Ниш) <i>Слика студента из иностранства у нишким онлајн медијима</i>	205
Јелена М. Стошић (Ниш) <i>Напомене о политичком дискурсу у нишкој периодици с краја XIX века</i>	221
Данијела Д. Костадиновић (Ниш) <i>Филозофско издање часописа Градина 1900–1901</i>	237

СТАНДАРД И НЕОСТАНДАРД У ГОВОРУ НИШКИХ МЕДИЈА*

Марина М. Николић**

Циљ рада је показати у којој мери има одступања од норме савременог стандардног српског језика у корпусу нишких медија, затим да ли су она узрокована дијалектом или су пак резултат широко распрострањених иновација у стандардном језику. Реализација стандарда се у медијима може тумачити као неостандард, а под тим термином подразумевамо својеврсни неформални, али високовредновани стандардни идиом, који се у извесној мери разликује од традиционалног, нормом прописаног, а који у говору и писању користи све већи број говорника. Неостандард као појава забележена је у многим светским језицима, а посебно се стилски везује са језиком медија.

Кључне речи: норма, стандардни језик, неостандард, медији, српски језик.

Увод. Стандардни језик је по својој природи функционално поливалентан, а један од стилова стандардног језика јесте новинарски или публицистички. Међутим, степен поштовања норми од стране новинара, водитеља, спикера и осталих медијских радника био је често предмет и научних истраживања (Јањић, Чутура 2014, Максимовић 2016, Трајковић 2022, Чопа 2022¹), зато што се у њиховој професионалној језичкој делатности неретко примећују одступања. Иако се сматра да је језик медија добар и поуздан корпус за проверу и распрострањеност нормативних правила, он је истовремено најпогоднији за праћење промена у језику.

Из угла традиционалне норме могло би се говорити о језичким (граматичким, правописним и стилским или прагматичким) грешкама, но става смо да се, иако је реч о нестандартним појавама, ради о одступањима, која су, начелно гледано, системска, те да припадају једном систему који егзистира паралелно са стандардним језиком, а називамо га неостандард.

* Истраживање спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије, 7750183, Јавни дискурс у Републици Србији – PDRS.

** marina.nikolic@isj.sanu.ac.rs; marina.nikolic@pr.ac.rs.

¹ Наводимо, тек ради илустрације, само радове објављене у последњој деценији.

НЕОСТАНДАРД – КАРАКТЕРИСТИКЕ И УПОТРЕБА. Карактеристика стандардног језика јесте еластична стабилност, где се стабилност огледа у задржавању граматичког система једног језика без обзира на ванлингвистичке околности, док је еластичност видљивија на периферији, а пре свега у лексичком систему, где се промене најбрже и најочигледније појављују. Лексички систем једног језика, посебно на периферији (на пример, у терминологији), која укључује и супстандардну лексику (на пример, жаргон) у великој мери резултат је друштвено-политичких тенденција, као и технолошког развоја.²

Међутим, под утицајем глобализације (где се као доминантна особина издваја утицај енглеског језика), технолошке модернизације и демократизације друштва, долази до промена не само на плану лексике већ и на другим нивоима. Тако, рецимо, кондензовање исказа, номинализације, декомпоновање предиката и сличне појаве синтаксичке деривације у литератури се објашњавају као глобални феномени (Радовановић 1990: 45).

Али, ми о овим појавама нећемо, наравно, говорити као о супстандардним појавама, јер оне то и нису, нити само као о језичким тенденцијама. Промене у језику доводе до стварања паралелне, употребне норме у поређењу са идеалним замишљеним конструктом, или, друкчије речено, неостандарда, како ову појаву називамо у ранијим радовима (Николић 2021). Термин *неостандард*, колико је познато, први је почео да употребљава италијански социолингвиста Ђетано Беруто (Berruto 1987), још осамдесетих година прошлог века, бавећи се сложеном ситуацијом у савременом италијанском језику. Овим термином назива се нови облик неког стандардног идиома, који настаје у процесу рестандардизације, најчешће под утицајем медија и савремених средстава комуникације (Berruto 1987, Auer 2017). Типичне особине овог идиома представљају неконвенционалност и неформалност, субјективност, експресивност и креативност, што га јасно одваја од традиционалног стандардног идиома, од кога се очекује да буде формалан, објективан и близак писаном језику. Од нестандардних идиома разликује га престижност и високи статус, он је пожељан и модеран. Неостандард се налази између стандарда и супстандардних варијетета, где је овом првом близак по статусу, док се по особинама приближава супстандардним варијантама једног језика.

Овде треба раздвојити једну врсту диглосије, коју су раније истицали само страни (Фергусон 1959: 325), а данас и домаћи дијалектолози и социолингвисти (Радовановић 1997: 74, Милорадовић 2014: 145, Чопа 2022: 84), под тиме подразумевајући да сваки говорник поседује два идиома свог матерњег језика – дијалекат и сопствену реализацију стандардног језика, који су прагматички условљени: први се користи у незваничним, а други у званичним и институционализованим ситуацијама.

² Колико је интензивно и у кратком року лексички систем измењен, и то у већини светских језика, током пандемије ковида 19 писали смо у Николић, Слијепчевић Бјеливук 2022.

Оно што ми у раду називамо неостандардом може се делимично поклопити с термином *ујојџребна норма*, која се супротставља *јројисаној* (Петровић, Гудурић 2010, Чопа 2022³).

ПРЕДМЕТ, ЦИЉЕВИ И ХИПОТЕЗЕ. Предмет рада су појаве које се налазе на периферији стандардног језика или које се сматрају супстандардним (губљење поста акценатских дужина и појава силазног акцента на унутрашњем слогу у речима страног порекла, футуроид, неологизми и др.), а које су честе у језику нишких медија. Циљеви у раду су следећи: (1) показати одступања од традиционалног стандарда; (2) показати да ли су та одступања резултат уплива дијалеката (из призренско-тимочке области) или савремених тенденција (формирања неостандарда).

Хипотезе би биле следеће: (1) промена у језику медија које се тичу релаксирања норме, варирања између дублетних форми од којих једна може бити нестандардна, има, али оне не воде ка дестандардизацији; (2) део промена резултат је уплива дијалеката; (3) део промена резултат је ширих тенденција које теже стварању паралелне норме.

МЕТОД. Из корпуса су најпре издвојена одступања, а затим систематизована по језичким нивоима. У другој фази, одступања се пореде са одступањима забележеним у истраживањима језика медија и уопште савременог српског језика из угла поштовања традиционалне норме. Уколико се одступања јављају независно од територије, значи да је у питању општа тенденција. Уколико пак постоје одступања карактеристична за територију града Ниша и околине, можемо говорити да она припадају регионалном варијетету (не дијалекту, будући да регионална варијанта носи изванредан степен престижности, њоме говоре образовани људи, користи се у локалним и регионалним институцијама, али има значајан удео дијалекта у својој реализацији).

КОРПУС. За потребе овог истраживања коришћен је корпус пројекта *Говорни и стандардни језик јавне комуникације у Нишу*, али су и праћени нишки медији током 2022. и почетком 2023. године, највише портал *Јужне вести* (juznevesti.rs), будући да је реч о информативном гласилу које доноси вести о актуелним дешавањима на територији јужних делова централне Србије и југоисточне Србије. Такође, сматра се најпосећенијим локалним порталом у овом региону.

Анализа. Одступања од традиционалне норме можемо поделити у три веће групе: (1) одступања у дистрибуцији акцента, (2) одступања у граматици, (3) одступања у лексици.

Одступања у дистрибуцији акцента. Истраживања у области дистрибуције акцента у савременом српском језику указују на промене које се тичу губљења, односно непостојања поста акценатских дужина у именицама

³ М. Чопа посматра савремену медијску употребну норму у контексту прозодије, поредећи је са Вук–Даничићевом, по узору на истраживања Д. Петровића и С. Гудурић.

попут *ајосџол*, *безакоње*, *бесјослица* итд. Друга, значајна и можда из угла нормативиста значајнија промена јесте коришћење силазних акцената на унутрашњем или последњем слогу код вишесложних речи (*инкубаџор*, *акумулаџор*, *иницијалџор*, *ресџираџор* затим *џацијенџи*, *инџструменџи*, *докуменџи* или *дисџтрибуција*, *инвесџиција*, *оџозиција*, као и *Аусџтралија*, *Југославија*, *џелевизија*), као и већи број акцената у оквиру једне речи (*фасџфуд*, *хоумбенкинг*, *лоукосџи* итд.)⁴. Сва ова одступања широко су распрострањена и добро позната језичком осећају говорника српског језика данас (Чопа 2022: 83), што значи да их они најчешће и не осећају као ненормативна.

И у нишким електронским медијима при наглашавању речи страног порекла јављају се одступања или колебања, посебно у речима: *џелевизија*, *Македонија*, *инвесџиција*, *комџлименџи*, *суџлеменџи*, *ресџираџор*, *инвесџиџор*, *конџроверзан*, *џерфекџан*. Примећено је да одступања нису доследна, већ да се водитељи, с циљем поштовања престижне норме, ипак труде да изговарају ове речи с нормативним акцентом. Ова колебања и одступања јесу типична за такозвану употребну акценатску норму на целој територији српског говорног подручја, тако да нишки медији нису по томе специфични. Појава хиперкорекције⁵ релативно је ретка, и није од неког већег значаја за ово истраживање.

Одступања у граматици. Најочигледније одступање од граматичке норме јесте грађење футура I, односно употреба такозваног футуроида. Инфинитив се замењује конструкцијом *да* + презент, а ову форму граматике, нормативни приручници, и на крају и Одбор за стандардизацију одређују као нестандардну.

Конечно смо дошли до тога да *ће* и вртка, поред банице, заиста *да џосџане* још један синоним за Белу Паланку; ја *џу* сад ту нешто *да најџравим* позив за медије; ово *џу* баки *да најџравим* за рођендан као подметач.

Да постоје колебања у употреби футура I и футуроида показује и следећи пример:

Јер заиста је реткост да сада видимо неке младе домаћице, па чак и да нису, да живе саме, да себе почасте нечим што *ће* у кухињи саме *најџравити*, а опет с друге стране допала ми се та идеја јер новинари су ту да извештавају и

⁴ „Ипак, у говорима који се налазе на територијама двају дијалеката који су послужили као основа за формирање стандардног језика, као и у већим културним центрима са ових простора, бројна су одступања од норме, која се могу класификовати у неколико skupина: а) појави силазних акцената ван иницијалног слога речи; б) појави више акцената у оквиру једне речи; с) значајним редукцијама дуге ненаглашене прозодеме у бројним фонетским положајима“ (Sredojević 2018: 187).

⁵ Хиперкорекцијом се сматра тежња говорника да свој акценат уклопи у модел који осећа као стандардни и, према томе, диференцијални у односу на дијалекатски говор. Хиперкорекција се препознаје по томе што је реч о погрешној употреби неког престижног језичког средства (Trudgill 2003, Чопа 2022: 93–94).

онда *ће* наравно сви *да* *иричају* у суперлативу како су биле божанствене пите, колико је то све лепо мирисало,

где говорник варира први пут употребивши правилан, а други пут супстандардан облик. Такође, да норма код ове појаве није стабилна показују и примери употребе исправног облика овог будућег времена:

Мени никад *неће бити јасно* у чему је разлика, ја сам негде нашла неки тест. Важно је да смо се ми снашли, да смо показали да има у нама тог зрнциета воље да сачувамо традицију и да то што смо показали пред колико очију знамо да урадимо и код куће и да можемо и *нећемо остати* гладни; *Роћеће* почетком следеће године, ми *ћемо* на јесен ове године *кренути* са припремним радовима на брзој прузи од Београда до Ниша, у марту *крећемо* са обилазницом око Ниша. Ја бих voleo да започнемо тај пројекат у новембру месецу, али бојим се да је реалност да *ћемо* ми *започети* у фебруару – нова су очекивања министра. Последње обећање министра грађевинарства Томислава Момировића било је да *ће* радови *почети* на јесен, а данас је у овом граду рекао да ипак тај рок *неће бити испуњен* и да очекује радове наредне године; Из ЈКП Наисус кажу да су радови у Игманској улици обимни и *трајаће* и наредних 10 дана, колико грађани тог дела Ниша опет *неће имати* воду svakог радног дана од 8 до 15 сати; Након овог филма публика *ће се сетити* глумца који су нас напустили током претходних година дана.

Сва савремена граматичка литература бави се односом инфинитива и конструкције *да* + презент, а у једном од најновијих радова те тематике, на грађи управо нишког говора, показује се доминација конструкције *да* + презент у односу на конкурентну, али се доказује и да инфинитив ипак постоји у савременом нишком говору и да је жива категорија (Трајковић 2022).

Када је пак реч о варирању употребе инфинитива и конструкције *да* + презент у оквиру стандардног система српског језика, у нишким медијима доминира конструкција *да* + презент у односу на конкурентну форму са инфинитивом који допуњује модалне, и фазне глаголе. Ако имамо у виду да је таква ситуација на већој територији на којој се распростире стандардни српски језик, очекивано је да тако буде и у језику нишких медија, што је наша грађа и показала:

Па ево ја *могу да оставим* свој контакт телефон; За себе *могу да кажем*; *могу да свраћем* да и без чекања и без заказивања провере своје здравље; свако *и треба да има* своју терапију у односу на здравствено стање; ево можда *можемо да кренемо* од тога; и овде *можемо да видимо* заправо резултате правилне исхране, оно што је важно поготово код трудница; значи један такав оброк *може да има* и по 500 калорија; *нећу да звучим* баш суморно, али по именима ћете већ знати овакав увод имам; било коју вештину коју *хоћеш да савладаш* приступиш јој врло озбиљно, врло студиозно ако *хоћеш да научиш*. *Морам да кажем* да је јако велика грешка кад људи кажу ја ћу све одједном, значи, ни те лоше навике ми нисмо одједном стекли; доручак *мора*

да буде са ниским гликемијским индексом; Дакле, физичку активност мора да *йраїи* адекватна исхрана и обрнуто; Јесте, мишић морамо да нахранимо.

Ни инфинитив није редак ни необичан у говору нишких медија, што се поклапа с истраживањем Т. Трајковић (2022). Међутим, наша грађа показује да се и у неформалним ситуацијама (прилог с пијаце, прилог с кулинарске манифестације) регуларно јавља инфинитив као допуна глагола:

У принципу сваку вештину *йреба савладаїи*; дакле, *йребало је йройраїи-їи* све то; Коначно смо дошли до тога да ће и вртка, поред банице, заиста да постане још један синоним за Белу Паланку, што ме јако радује, јер ипак баницу и *йреба најравиїи*; Ми смо прошетали до нишке тврђавске пијаце и питали Нишлије, шта купују, колико пара за то *йреба издвојїи* и да ли су задовољни ценама. Воће нешто скупље од очекиваних цена и за крушке *йреба издвојїи* 120, за јабуке 60 до 80 динара по килограму.

Проблем, односно одступање од норме јавља се приликом употребе безличног глагола *йребайи*, а да то није случај искључиво у језику нишких медија, сведочи и рецентна и релевантна литература о тој теми (Танасић 1995–1996, Кликовац 2011). Неки од примера су:

Ове године је била слана пита, комбинација сир и ананас, то су ми некако врло интересантни спојеве, на шта би то требало да личи какав би укус *йребало да буде*; Апсолутно, јер ми *йребамо* и личним примером и здравственим стањем и изгледом *да йрезенїујемо* оно што причамо; то све предвиђа какву дијету *йребайе да даїе*; Значи, по питању цена, апсолутно не, није скупо, само *йребамо да имамо* довољно информација.

Промене се јављају и на нивоу творбе речи, а оне су у вези и са лексичким системом. Наиме, чим дође до наглих друштвено-политичких турбуленција (каква је, на пример, била пандемија ковида) или бума у развоју нових технологија (узмимо за пример умножавање и ширење друштвених мрежа), долази до експанзије нових речи.

Грађење нових речи највише се остварује на нивоу суфиксалне творбе, мада ни други творбени модели нису ретки. По фреквенцији издвајају се домаћи (-аш⁶, -ка, -ње) и страни суфикси (-ер, -изам, -ијада, -инг, -ор):

„Gledaj mu kretnju pre i pri šutu, fantastično. Sladoled za njega, pivo za dedu jer smo u mogućnosti“, napisao je jedan *tviteraš*; U drugom slučaju, Niki, *blogerka*, opisala je kako je brat njene bliske prijateljice bio pritvoren dvaput; Donji Prisjan je zaplanjsko selo, a novinarka, *blogerka* i spisateljica Stanojevićeva je napravila fotografiju pre dve godine, u jeku pandemije; Pred sudom zbog objava na Tviteru i lokalna *liderka* SSP-a, tvrdi da nije organizovala protest u Nišu; Funkcioner-

⁶ У коментарима на вести јављају се и следеће речи погрдног значења: *секїаши*, *удбаши*, *коронаши* и др., што показује изузетну фреквентност и стабилност суфикса -аш за грађење нових лексема.

sko *rudarenje kriptovaluta* ili sušenje mesa, koja je tajna potkrovlja u Trgovištu i ogromnih računa za struju;

Све си стварно и много лепо испричала о самој *Баницијади* која је претходног викенда и била по 16. пут у Белој Паланци; Да, он је већ шест година *ипром лице* жирија *Баницијаде*; У суштини ја волим пуно тога, али рецимо нисам се усудила чак ни сада на *Баницијади*.

Називи друштвених мрежа и појединих појава са интернета преузимају се у изворном облику, па их можемо сматрати туђицама, иако се временом врло добро прилагођавају систему српског језика:

Kako je protekao festival pogledajte u tekstovima na ovom *linku*; *Emodži* može da zameni seo pasus knjige; међу Нишлијама је најпопуларнији *Инстаграм* и *ТикТок*, али су ту они који су још увек остали верни *Фејсбук*у и *Скајп*у; О tome da li je i ko koga opsovaо u Narodnoj Skupštini, polemika se danima kasnije vodi i na *Tviteru*.

Глагол који су многи језички приручници узимали за неологизам и који тек у новије описне речнике српског језика улази јесте *испоштовати*. Он се регуларно почео користити у медијима, па тако и у нишким:

Taj rok je kasnije odložen, pa je novo obećanje bilo da radovi počinju na jesen. Ipak, ni taj rok neće biti *ispoštovan* i Momirović kaže da izgradnje neće biti do kraja godine.

Чак и овако летимично поређење промена које се јављају у језику нишких медија, са онима у остатку домаћих медија показује да међу њима нема велике разлике. Наведено упућује да постоји један паралелни стандард који је настао у медијима и захваљујући њима шири се и на друге домene јавне и приватне комуникације. Ако се упореде неке структурне особине српског неостандарда (Николић 2021: 106–109) са особинама језика нишких медија, не виде се неке значајније разлике. Карактеристике неостандарда недвосмислено се идентификују у језику нишких медија.

НЕОСТАНДАРД ЈЕ СТРУКТУРИРАН КАО ГОВОРНИ. Говорна реализација извршила је утицај и наметнула своје особине, попут продуктивности стварања посебних назива за женска занимања, титуле, функције и звања (тзв. социјалне фемининативе)⁷, посебно када имају референцијалну функцију, па се могу сматрати потпуно оправданим:

(a) Nakon što je u utorak više niških ulica ponovo poplavljeno usled letnjeg pljuskа, opozicija je oštro iskritikovala izjavu *gradonačelnice* koja je za takvo stanje okrivila promenu klime i veliku količinu padavina za kratko vreme; *Narodna poslanica* Tamara Kerković navela je da će o tome raspravljati u Skupštini Republike Srbije i da će se zalagati za odgovornost za štetu nanetu građanima i naplatu štete;

⁷ Више о овој теми в. у Ђорђевић, Јанковић, Николић 2022.

Predsednica niškog ogranka SSP-a Jelena Milošević smatra da su u Nišu mnogo važnije teme poput prihvatilišta za pse, izmena planova generalne regulacije i loše kanalizacione infrastrukture.

(б) U odgovoru redakciji Južnih vesti, iz Kabineta *gradonačelnice* naveli su da nevreме koje se dogodilo u utorak neće uticati na završetak radova u Igmanskoj ulici, koja je usled kiše bila poplavljena, a voda je izvirala i iz odvoda.

(в) Priliku da prvi vide film Sretena Jovanovića „Vučije bobice“ имаће *Nišlijke i Nišlije* večeras na Letnjoj pozornici u Nišu druge večeri 57. Filmskih susreta; Prvo će biti uručena nagrada publika *glumcu ili glumici* prve večeri, a onda će publika moći da vidi svetsku premijeru filma Sretena Jovanovića „Vučije bobice“, u kom glume Tijana Čurović, Rastko Janković, Nina Sinadinović, Simon Jegorović, Nada Blam, Duško Radović, Vesna Stanojević, Rade Marjanović.

У групи примера под (а) употреба социјалних фемининатива оправдана је јер има референцијалну функцију. Пример пак под (б) интересантан је јер се може тумачити двојако, као оправдан (односи се на људе из тима, односно кабинета актуелне градоначелнице) или као неоправдан (кабинет градоначелника је посебна организациона јединица у граду, институција коју имају локалне самоуправе, па је, као таква, родно неутрална, а за то у српском језику служи мушки род, као генерички и немаркирани). Примери зато под (в) из перспективе језичке економије показују потпуну редунданцију приликом навођења паралелних форми (*Нишлијке : Нишлије, глумцу : глумици*). С друге стране, употреба ових паралелних форми има посебну симболичку функцију – показује изразиту родну освешћеност новинара (или уредника, па тиме и самог медија у целини), односно тежњу да се поштују одредбе Закона о родној равноправности које се тичу употребе родно осетљивог језика у медијима, онако како је он дефинисан Законом.⁸

Усмене жанрове новинарског стила одликују и елементи разговорног стила, који се огледају у употреби облика који се налазе на ивици стандарда и супстандарда, на пример: личне употребе гл. *ѡребаѡи*:

Апсолутно, јер ми *ѡребамо* и личним примером и здравственим стањем и изгледом *да ѡрезениѡјемо* оно што што причамо; то све предвиђа какву дијету *ѡребаѡе да даѡе*; Значи, по питању цена, апсолутно не, није скупо, само *ѡребамо да имамо* довољно информација; Моје неко лично мишљење јесте да не штети, с тим што опет *ѡребамо да се базирамо*, да буду у ограниченим количинама, да *ѡребамо да чииамо*, значи, пилетина, ћуретина, та нека мање масна меса.

⁸ Текст Закона о родној равноправности налази се на линку:

<https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2021-05/Zakon%20o%20rodnoj%20ravnopravnosti.pdf>.

Честа је и упадљива употреба футуроида:

Коначно смо дошли до тога да *ће* и вртка, поред банице, заиста *да њосијане* још један синоним за Белу Паланку; Јер заиста је реткост да сада видимо неке младе домаћице, па чак и да нису, да живе саме, да себе почасте нечим што *ће* у кухињи саме *најравнији*, а опет с друге стране допала ми се та идеја јер новинари су ту да извештавају и онда *ће* наравно сви *да њричају* у суперлативу како су биле божанствене пите, колико је то све лепо мирисало; ја *ћу* сад ту нешто *да најравим* позив за медије; ово *ћу* баки *да најравим* за рођендан као подметач.

Глагол *њрошењали* се добија нереклексивну форму, која је изван стандарда:

Ми *смо њрошењали* до Нишке тврђавске пијаце и питали Нишлије, шта купују, колико пара за то треба издвојити и да ли су задовољни ценама.

У говорним жанровима долази до нагомилавања заменица и других деиктичких речи:

жене после порођаја имају *њај* проблем са тежином и *оно њо* могу да доведу у ред, је л' тако?; људи са којима живиш су ти *негде* најбитнији; У суштини смо имали прилику да пробамо, верујем да су заиста и друге колеге врло озбиљно и *врло онако* професионално приступиле том, да кажем, послу; *ња* нека мање масна меса.

Јављају се неоправдани синоними, редупликација и плеоназам:

Želim da vas obavestim da je situacija veoma *komplikovana i složena*; Ja bih voleo da započnemo taj projekat u *novembru mesecu*, ali bojim se da je realnost da ćemo mi započeti u februaru – nova su očekivanja ministra; У општини Crna Trava има *око петнаестак* села а села чине махале; *За око десетак* дана биће завршена реконструкција 1.506 метара пута који пролази кроз радну зону у општини Blace.

Неретке су и поштапалице:

Јелена је, *да кажемо*, саветник за правилну исхрану, фитнес тренер и пилатес тренер; *Значи*, пита је много занимљива ствар; Марија Ружић, новинар Телевизије Белама, мораћу на ти са њом јер прво има мало мање година од мене, прво и основно, а друго, колеге смо и ми се не персирамо на оној нашој галерији горе, где су нас паркирали, *и њо се каже*; У суштини смо имали прилику да пробамо, верујем да су заиста и друге колеге врло озбиљно и врло онако професионално приступиле том, *да кажем*, послу.

Неостандард је неформалан. Неформално изражавање обележавају следеће појаве:

скраћивање (нпр. *је л'* и *да л'* у говору):

Је л' имаш идеју шта ће настати на том разбоју?; жене после порођаја имају тај проблем са тежином и оно то могу да доведу у ред, *је л'* тако?; Препорука за уношење довољне количине воћа и поврћа стоји још увек, *је л'* тако?; Ко је пробао те пите *је л'* остао жив?; *Да л'* је ово маркетинг, да ли је ово заиста било тако стварно не знам,

употреба колоквијалног везника *ем* (Јањушевић 2023: 82):

На тај начин ће се *ем* нешто зарадити *ем* доста промовисати овај крај,

употреба фраза, фразеолошких јединица (у ужем и ширем смислу), експресивне лексике настале метафоризацијом и(ли) метонимизацијом:

U sredu, 17. avgusta *česma je presušila* u 8:30 u stanu Nišlije na Apelovcu, a da se nije obezbedio balonima kupovne vode, morao bi da čeka do 20 sati. Briga o ličnoj higijeni bila je pod parolom „*snađi se*“, a kaže da ovo traje previše; Ipak, odnosi koji „*ključaju*“ na nacionalnom nivou neće se „*preliti*“ na lokalni, navode niški opozicionari.

Да је реч о пренесеном значењу истакнутих речи иде у прилог и њихово писање под знацима навода.

Неформално изражавање карактерише употреба нових речи (неологизама) које се тичу савременог друштва, а из области нових технологија, интернета, друштвених мрежа, комуникације, маркетинга, економије, поп културе и сл. Сфере употребе ових речи говоре у прилог томе да је неостандард престижан, а не супстандардан:

Za one koji samo prolaze preko teritorije Kosova i Metohije, najčešće ka letovalištima u Albaniji i Crnoj Gori, više neće važiti pravilo uvedeno za srpske državljane prošle godine da se samo *stikerima* nakon ulaska na teritoriju KiM prelepe srpske oznake na registraciji; Funkcionersko *rudarenje kriptovaluta* ili sušenje mesa, koja je tajna potkrovlja u Trgovištu i ogromnih računa za struju; Jednostavno da bismo ostvarili pravo na te *grantove*, *grantovi* su bespovratna sredstva u više stotina miliona evra, mi moramo da pratimo te procedure.

Неостандард је личан и субјективан. Честа је употреба директног говора уместо индиректног, чиме се некада сам исказ банализује:

„*Svakog radnog dana smo bez vode od jutra do popodneva, u 21. veku, u doba pandemije i tokom vrućina, ovo je psihička tortura*“, kaže građanin Apelovca koji dodaje da ovakvo stanje traje već mesec dana i da su auto-cisternu tek danas dobili.

Lepo izgleda to vaše vozikanje karavanima po Nišu i okolini i slikanje za javnost. Ali, gospodo iz vlasti, bavljenje politikom nije slikanje, to je mukotrpan posao. U tome se mi razlikujemo što o vama govore samo fotografije bez pokrića, a za nas

govore izgrađene ulice, objekti i dela koja se vide na svakom koraku – zaključuje Jovanović.

Обраћање и ословљавање. У поређењу са ситуацијом у београдским медијима (Николић 2021), и у нишким медијима правила етикеције нарушавају се, и, уместо очекиваног формалног обраћања и ословљавања, неретко се водитељи и учесници програма обраћају једни другима по имену, избегавајући употребу хонорифика:

Добро јутро и добро нам дошла, *Јелена*. Како да људи дођу, *Јелена*, до тебе?

Доминира неформални однос међу саговорницима, што је често у колизији с правилима датог стила (што је прелазак из приватне сфере у пословну), те није необично да се у нишким медијима јавља и обраћање по надимку:

Водитељ: Марија Ружић, новинар Телевизије Белама, мораћу на *џи* са њом јер прво има мало мање година од мене, прво и основно, а друго, колеге смо и ми се не персирамо на оној нашој галерији горе, где су нас паркирали, што се каже. *Маро*, много хвала што си дошла и што си издвојила време.

Гост: *Цецо*, хвала теби, пре свега на прилици коју си ми указала...

Употреба *џи* уместо *Ви*. У зависности од комуникативне ситуације у емисији употребљавају се мање или више формална средства обраћања и ословљавања, што значи да је степен поштовања етикеције (кроз употребу хонорифика и осталих елемената учтивости у говору) условљен комуникативном ситуацијом – од формалне (професионалне), преко делимично формалне (полузваничне) до неформалне (незваничне, фамилијарне).

У емисијама нишких телевизија доминира обраћање на *Ви*, мада је често и обраћање на *џи*, што зависи углавном од односа међу саговорницима:

Како да људи дођу, *Јелена*, до *џебе*...?; Реци ми које друштвене мреже највише *користиши* и због чега?; Хвала *џеби*; Е та *џи* је добра, хвала *џи* стварно на поверењу и на времену; *Јеси ли одлучила* шта ћеш да направиш, које ћеш боје да *искористиши*? (репортерка се обраћа детету, учеснику догађаја о коме се извештава).

Истиче се субјективни доживљај употребом личних конструкција, *ја* уместо *ми*, личних форми испред безличних, експресива такође. Ставља се појединац у фокус, што се читава и у језику. Присутна је лична нота, чак у извесној мери прелази се граница укуса и пристојности.

Иако публицистичком стилу, посебно његовим информативним жанровима, нису својствене маркиране лексеме, већ му одговара неутрална и термилошка лексика (Тошовић 2002: 320), у савременим медијима јавља се експресивна лексика. Нишке медије није заобишла ни ова новина. Циљ експресивне лексике у медијима јесте да додатно побуди пажњу читалаца

или гледалаца, а на тај начин могу се открити емотивни однос и вредносни ставови оних који је употребљавају. Експресивна лексика је субјективна, и одудара од основног новинарског постулата, а то је објективност. Иако су новинари свесни да изношење личног емотивног односа према теми или актерима неког догађаја није пожељно, они користе таква средства са врло јасним циљем – не само да импресионирају или оставе утисак на своју публику већ да посредно утичу убеђујући их, па чак и мењајући им лични доживљај и систем вредности.

Леро izgleda to vaše vozikanje karavanima po Nišu; Поред тога што држимо микрофон, знамо ми још понешто; Што су безобразни!; За себе могу да кажем да не звучи као оно „Циганче хвали свога коња“, мислим да је испало све јако добро кад је готово; Ја у суштини волим традиционалну слану, обичну слану питу, са јајима, са сиром, некад мало онако да се залије, да се ђокајмачи или да се дода...; Бежи, бре, ја да спремам билетину, ја то не знам!; али сам се изненадила да ће колеге и сниматељи и новинари потпуно релаксирано и са баш добром енергијом ући у њу причу; Кад уметник прави питу, немојте му тражити мане, што је тако лицав, то се тако каже код нас, све мора да буде њицакшо и на месту.

НЕОСТАНДАРД ЈЕ МОДЕРАН. Пожељно и модерно у језику обележава и употреба позајмљеница, туђица и калкова из енглеског (*чизкејк, мајновање, релаксирано, моје име је...*) или неких других језика (*џирамису, то је добро за чуџи*), али и позајмљеница из енглеског са латинским или грчким префиксима или макар етимологијом из тих језика, односно префиксоидима нпр. *аниџи-, макси-, мега-, џромо-, суб-* итд. (*аниџиваксер, мегамаркеџ, џромо лице, субскрајбер*) или суфикс(оид)има какав је нпр. *-џада (Баниџијада, роџиџиџијада, куџусијада)*:

Све си стварно и много лепо испричала о самој *Баниџијади* која је претходног викенда и била по 16. пут у Белој Паланци; Јелена је, да кажемо, саветник за правилну исхрану, *фиџнес џренер* и *џилаџес џренер*; гледају да дођу до неких *инџиџи резулџиџиџа*; они дођу до тога да скину килограме, међутим, после тога је обавезан *џо-џо ефекаџи*.

Када је реч о дијалектизмима, они се ретко јављају у језику информативних медија и заправо су тамо где се излази из оквира извештавања, а улази у сферу комуникације, односно реакције. Коментаришући неку вест или новински чланак, читаоци умеју да се лате неког дијалектизма, нарочито с циљем изражавања ироничног односа према датој теми, хумора или оштре сатире према дневнополитичким догађањима, на пример:

Kad роџни s nacionalni stadioni, s izmeštanje pruge, s aqua parci...

ЗАКЉУЧАК. На основу анализираних грађе из разноврсног корпуса средњег обима показује се да паралелна норма постоји и у јужним деловима

централне Србије. И у тој средини развија се захваљујући медијима и има оне исте особине као и другде у Републици Србији. Међутим, за разлику од медија других већих центара, чији народни говори улазе у основицу стандардног српског језика, као што су Београд и Нови Сад, у Нишу се користи дијалекат, али не у домену супстандардне лексике која се види као огрешење о норму, већ као функционалностилско средство којим се постиже сатира.

Цитирана литература

- Јањић, Чутура 2014: Јањић, Марина и Чутура, Илијана. „Маргинализација говорне етикеције на електронским медијима – Хонорифици и учтиво обраћање“. *Језик, књижевност, маргинализација: Језичка исцртавања*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 31–46.
- Јањушевић Оливери 2023: Јањушевић Оливери, Ана. „Везник ем у савременом српском језику“. *Српски језик XXVIII*, 81–94.
- Кликовац 2011: Кликовац, Душка. „Још једном о глаголу требати: теорија, употреба и норма“. *Наш језик XLII/3–4*, 3–24.
- Максимовић 2016: Максимовић, Јелена, *Језичко-стилске карактеристике новинске весџи и новинског извешџаја*, докторска дисертација, Универзитет у Крагујевцу: Филолошко-уметнички факултет.
- Милорадовић 2014: Милорадовић, Софија. „Узуални стандард у урбаним центрима на косовско-ресавском и призренско-тимочком говорном подручју“. *Српски језик и актуелна ишџања језичке џолиџике. Зборник Инџиџуџа за српски језик САНУ*, II (Срето Танасић ур.). Београд: Институт за српски језик САНУ 2014, 143–150.
- Николић 2020: Николић, Марина. „Изазови у стандардизацији језика – теоријска проматрања“. *Зборник радова Филозофског факулџеџа у Приџџини 50/4*, 103–116.
- Николић, Слијепчевић Бјеливук 2022: Николић, Марина и Слијепчевић Бјеливук, Светлана. *Српски јавни дискурс у џандеџи*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Петровић, Гудурић 2010: Петровић, Драгољуб и Гудурић, Снежана. *Фонологија српскога језика*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.
- Танасић 1995–1996: Танасић, Срето. „О употреби глагола џребаџи“. *Наш језик XXXIII/1–2*, 44–52.
- Трајковић 2022: Трајковић, Татјана. „Инфинитив у нишким дискурсима о ковиду 19“. *Јавни говор у условима џандеџе ковид 19* (Софија Милорадовић, Марина Јањић ур.). Београд: Институт за српски језик САНУ, 105–122.
- Чопа 2022: Чопа, Миљана. „Дистрибуција силазних акцената у говору спикера РТВ Поморавље“. *Наш језик LIII*, 83–100.
- Auer 2017: Auer, P. The German neo-standard in a Europa context. *National language institutions and national languages. Contributions to the EFNIL Conference 2017*

- in Mannheim*. (Gerhard Stickel ed.). Budapest: Research Institute for Linguistics, Hungarian Academy of Sciences.
 <<http://www.efnil.org/documents/conference-publications/mannheim-2017/EFNIL-Mannheim-10-Auer.pdf>>.
- Berruto 1987: Berruto, G. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Rome: La Nuova Italia Scientifica.
- Dorđević, Janković, Nikolić 2022: Đorđević, Vesna, Janković, Jelena, Nikolić, Marina. „New words and gender equality in Serbian – does discrimination exist?“ *Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics)*, Vol. 73, No. 3, 421–450.
- Ferguson 1959: Ferguson, Charles A. „Diglossia“. *Word* 15/2, 325–340.
- Radovanović 1990: Radovanović, Milorad. *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića – Dobra vest.
- Radovanović 1997: Radovanović, Milorad. *Spisi iz kontekstualne lingvistike*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Sredojević 2018: Sredojević, Dejan. „O restandardizaciji akcenatske norme srpskog jezika“. *Jezici u kulturi u vremenu i ĩrosĩoru* VII/2 (Снежана Гудурић, Биљана Радић Бојанић ур.). Нови Сад: Филозофски факултет, 185–198.
- Tošović 2002: Tošović, Branko. *Funkcionalni stilovi (Funktionale Stile)*. Graz: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz.
- Trudgill 2003: Trudgill, P. *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

STANDARD AND NEO-STANDARD IN THE LANGUAGE OF THE MEDIA IN NIŠ

Marina M. Nikolić

S u m m a r y

The aim of this paper is to monitoring and evaluating changes in standard Serbian language based on the corpus *Spoken and standard language of public communication in Niš*. In order to determine the situation in the media language of Niš, it is necessary to find reasons of changes, weather they are caused from dialect, weather they are result of wided inovation in the modern Serbian standard language. Challenges arising in the process of standardisation of the Serbian language (such as the language democratisation stemming from the democratisation of society, modernisation, rapid establishment of a gender-sensitive language and insisting on its use, social network terms, etc.), but likewise the needs that such a language should cover, are not specific for some part of the Serbian language area. Even in Niš all characteristics of this modern variant of standard language exist despite of the fact that this speaking area belongs to the Prizren-Timok dialect. The principal aim is to shed light on changes in the traditional Serbian lan-

guage generating a parallel norm, which we refer to as ‘neo-standard’, and whose formation is predominantly influenced by the media, and the second objective is to compare Serbian neo-standard with urban-regional variant in the media in Niš. The analysis shows that there are insignificant differences between usage norm in the Niš media and the Serbian neo-standard in the whole.

Keywords: standard language, neo-standard, media of Niš, Serbian language

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.774:81(497.11)(082)
811.163.41'282.2(082)

ЈЕЗИК нишких медија : примљено на IX скупу Одељења језика и књижевности одржаном 26. децембра 2023. године, на основу рецензија академика Јасмине Грковић-Мејдор и академика Александра Ломе / главни уредник Љубинко Раденковић ; уредници Марина Јањић, Марина Николић. – 1. изд. – Ниш : САНУ, Огранак у Нишу ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2024 (Београд : Virograf). – 250 стр. ; 24 cm

Тираж 300. – „Тематски зборник радова Језик нишких медија представља резултат научног тима на пројекту 'Говорни и стандардни језик јавне комуникације у Нишу' ...“ —> уводна реч. – На спор. насл. стр: The language of the Niš-based media. – Стр. 7–15: Уводна реч / Уређивачки одбор. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978-86-6184-027-2 (САНУ)

ISBN 978-86-82496-02-1 (ИСЈ)

а) Масовни медији – Језик – Ниш – Зборници

б) Српски језик – Говори – Ниш и околина – Зборници

COBISS.SR-ID 139076873